

OB RAZSTAVI

»LJUDSKA UMETNOST V JUGOSLAVIJI«

Etnografski muzej v Budimpešti 1986

ANGELOS BAŠ

Aprila letos sem si ogledal razstavo »Ljudska umetnost v Jugoslaviji«, ki je bila v Etnografskem muzeju v Budimpešti. Pripravili so jo Etnografski muzej v Beogradu, Vojvodinski muzej v Novem Sadu, Etnografski muzej v Zagrebu in Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.

Razstavljeno gradivo je bilo predstavljeno po šestih območjih, na katera se po mnenju avtorjev razstave deli ljudska umetnost v Jugoslaviji. To so alpsko, jadransko, panonsko, dinarsko, moravsko in makedonsko območje, ki so bila na razstavi razvidna tudi s posebnega zemljevida. Poleg tega zemljevida je bil na ogled zemljevid ozemelj šestih jugoslovanskih republik in obeh pokrajin. O navedenih območjih in o njihovem obsegu zunaj Slovenije, kakor jih kaže prvi zemljevid, se vzdržujem sodbe, če odštejem vprašanje, ki se mi zastavlja: ali je v resnici mogoče makedonsko območje natančno istiti z ozemljem SR Makedonije.

Pač pa imam k obema zemljevidoma naslednje pripombe. Drugi zemljevid premalo pové o narodih in narodnostih v Jugoslaviji. Medtem ko so bila na prvem zemljevidu videti samo navedena območja, zajema drugi republike in pokrajini, vendar sta na slednjem zemljevidu ozemlji obeh pokrajin samo obrobljeni s črtkami, ne da bi bili ob tem omenjeni tudi njuni imeni, kakor je bilo to storjeno pri republikah. Obiskovalci razstave, ki niso prihajali iz Jugoslavije, potemtaka po veliki večini niso mogli z zemljevida zvedeti, da obstajata v Jugoslaviji pokrajini Vojvodina in Kosovo. Še večja pomanjkljivost je, kakor rečeno, v tem, da na razstavi ni zadosti podatkov o narodih in narodnostih v Jugoslaviji. To pa bi bilo za poučitev o narodni in narodnostni pripadnosti ustvarjalcev in uporabnikov ljudske umetnosti na etnološki razstavi, kakršna je obravnavana, izrecno potrebno.

Resda je mogoče z drugega zemljevida sklepati, da živijo v Jugoslaviji Slovenci, Hrvati, Srbi, Črnogorci in Makedonci, ne dá pa se z njega doznati, kateri narodi živijo v SR Bosni in Hercegovini, medtem ko se je nepoučenim madžarskim obiskovalcem razstave lahko dozdevalo, da živi v Vojvodini in na Kosovu samó enako prebivalstvo kakor v ožji Srbiji. Spričo takšne zasnove drugega zemljevida manjkata na tamkajšnjem ozemlju SR Slovenije seveda podatka, da živijo tukaj tudi Madžari in Italijani. Kakor da bi bila ozemlja naših republik »etnično čista«, kakor da v Jugoslaviji ne bi bilo Muslimanov, kakor da ne bi bilo obeh pokrajin in kakor da v Jugoslaviji ne bi bilo vrste narodnosti, od katerih sta najštevilnejši albanska in madžarska! Drugi zemljevid (jugoslovanske republike) torej slabo dopolnjuje prvega (območja ljudske umetnosti v Jugoslaviji) in prispeva v tem pogledu o Jugoslaviji zelo pomanjkljivo znanje.

Zemljevid navedenih območij je glede slovenskega ozemlja, milo rečeno, nerazumljiv. Na tem zemljevidu se slovensko ozemlje sestoji samó iz alpskega in panonskega območja, sredozemskega na njem ni. Alpsko in panonsko območje SR Slovenije sta na tem zemljevidu predstavljena takole. Vzhodna meja alpskega območja poteka približno od Logarske doline naravnost proti jugu do hrvaške meje. Vse, kar je vzhodno od te črte, je panonsko območje. Ali nadrobneje: skoraj vsa Zgornja Savinjska dolina, Zadrega dolina, Spodnja Savinjska dolina, Mežiška dolina, Mislinjska dolina, Kóbanksko, Pohorje, rudarski revirji, večji del Dolenjskega in Kozjanskega — vse ozemlje je na tem zemljevidu uvrščeno na panonsko območje! Težko je verjeti očem.

Podobno je z alpskim območjem. To sega na omenjenem zemljevidu na jug vse do hrvaške meje. Z drugimi besedami: alpsko območje naj bi obsegalo tudi Koprsko, Brkine, ozemlje

južno od Postojne, Kras, Vipavsko dolino in Brda! — Slovenska etnološka veđa pozna vendar vsaj tri naša območja: panonsko, alpsko in sredozemsko, nekateri etnologi tudi še četrto, osrednjeslovensko območje. Budimpeštanska razstava »Ljudska umetnost v Jugoslaviji« prva govori v SR Sloveniji edinole o alpskem in

panonskem območju. Tudi nekdo, ki ni etnolog, lahko ugotovi, da je to mnenje neutemeljeno. Ob pričujočih ugovorih k obravnavani razstavi se kajpada zastavlja vprašanje: kako je bilo dandanes mogoče oblikovati razstavo, ki ima našete napake?

PUSTNI OBIČAJI V BOLJUNCU PRI TRSTU

Ob »pustnem večeru«, 9. maja 1986, v Boljuncu

DRAGICA ULE-MAVER

Kulturno društvo »F. Prešeren iz Boljunca pri Trstu je ob proslavljanju letošnje 85-letnice ustanovitve posvetilo večer staremu vaškemu običaju — pustovanju. Številni vaščani so najprej prisluhnili predavanju etnologa Naška Križnarja o pustovanju v Sloveniji, nato pa so si ogledali filme domačina Staneta Žerjala o pustu v Boljuncu. Člani društva so pripravili tudi fotografsko razstavo s kronološkim prikazom pustovanja od prvih poveljnih let do danes.

Nekoč so bili pustni običaji zelo bogati, saj so obsegali poleg tradicionalnega pobiranja darov še »pustno kaso«, zapuščanje »pustne dote« in pustni pogreb. »Pustna kasa« je trajala po eno leto. Prvo nedeljo po pustu so se vaški fantje in možje zbrali v gostilni, določili pravila kase in izvolili predsednika. Vsak se je obvezal, da bo vsako nedeljo ob določeni uri prinesel določeno vsoto denarja za »kaso«. Če tega ni storil, je moral plačati globo. Denar iz »kase« so tudi posojali na obresti. Na pustno nedeljo so »kaso« razpustili in vsak je dobil nazaj svoj denar, obresti in globo pa so porabili za skupno pustno zabavo. Ta navada se je v vasi ohranila do 60. let. Najstarejši zapisi o »pustni doti« in pustnih predsednikih segajo v leto 1859. Na pepelnično sredo je pustni predsednik prebral Pustovo oporoko in med Boljuncane razdelil njegovo doto. Ta se je z leti spreminjala in se prilagajala problemom in potrebam vaščanov. Tako jim je Pust ob razla-

stitvi vinogradov in oljčnih nasadov pod vasjo za gradnjo tovarne Grandi motorji zapustil griča Kras in Selo za zidanje novih hiš, vinogradnikom pa vaški trg za prodajo kletarskega orodja in posode. Tekst zapuščanja dote je bil navadno v verzih, navada pa se je ohranila do leta 1969.

Spreminjanje življenjskih razmer je vplivalo tudi na običaje. Tako so v Boljuncu do leta 1961 Pusta zažigali, od 1962 do leta 1971 pa spuščali z »raketo« v »vesolje«. Pust (množic, napolnjen z balončki) je večkrat pristal zelo daleč od vasi (pod Učko...). Teh pogrebcev se je navadno udeležilo veliko ljudi, katerim je pustni odbor zastonj delil vino, repo, polento in polenovko. Zadnja leta Pusta ne pokopavajo več, in škoda bi bilo, da bi ta običaj šel v pozabo, kakor so šli značilni vaški pustni liki. Te je leta 1969 opisal dolgoletni pustni predsednik in avtor Pustovih oporok Josip Ota. Najznačilnejši so bili: »medvedi« (z obrnjenimi kožuh, kravjimi zvonci in koruznimi storži), »urači« (orači), ki so z »voloma« na pustni torek vlekli »uorač« (plug) po vaških ulicah, dvoriščih in trgu.

Poleg plesov, ki jih prireja domače društvo, je danes ob pustu živo le za pustni torek, ko pustne šeme (škarimate) hodijo v spremstvu vaše godbe na pihala od hiše do hiše in pobirajo jajca, klobase in vino. Po pustni povorki na vaškem trgu pa se vsi zberejo ob »frtadi« iz jajc in klobas in kozarcu vina.